

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Hittudományi Kar

Tézisfüzet

Mária-tisztelet Boldog John Henry Newman tanításában

Című doktori értekezéshez

Készítette: Kálmán Antal
Konzulens: dr. Kránitz Mihály

Budapest, 2012

John Henry Newman korának anglikán egyházát számtalan apró, egymástól szinte teljesen elkülönülő közösségek alkották. Ezek a közösségek más-más gyakorlatokkal, imádságokkal, teológiai háttérrel rendelkeztek. Newman az anglikán egyháznak egy olyan részéhez tartozott, amely ragaszkodott a hagyományokhoz. Egy olyan közösségnek volt a tagja, ahol a kimondott szó súllyal rendelkezett, ahol észérvekkel alátámasztott igazság mindenki számára elfogadható igazság volt. A XIX. században egyre nagyobb veszélyt jelentett a liberalizmus terjedése, amely ellen fel kellett lépni. Az oxfordi egyetem néhány tanára ezért egy mozgalmat alapított.

Ennek a mozgalomnak a fő célkitűzése az volt, hogy az egyházatyák tanulmányozásával a Szentírásra alapozzák az anglikán egyház teológiáját, próbálták újra értelmezni az *Anglikán Cikkelyeket*. Ezek a törekvések az egyetemen keresztül nagy visszhangra találtak, és a traktátusokon keresztül széles néprétegekhez eljutottak.

A mozgalom egyik szignifikáns személye és vezetője *John Henry Newman* volt, akinek a nevéhez számtalan traktátus kapcsolódott. Newman és baráti körének a munkássága egy új lendületet adott az anglikán egyház teológiai fejlődésének.

Newman fontosnak tartotta a tradíciót. Az angolok között vannak olya családok, amelyek nagy tiszteletet tanúsítanak a hagyományoknak, a származásnak, a régi elveknek. Newman egy ilyen közösséghez tartozott, ezért a kijelentései a meggyőződését tükrözték. Newman írásai nemcsak egyszerű figyelemfelhívások, hanem egy belső megtapasztalt igazságról való tanúságtételek voltak.

Megtérését Szűz Mária tiszteletén keresztül szeretném bemutatni. A Szent Szűz tiszteletének a kérdésével egész életében foglalkozott. Már az *Apológiában* írt Máriával kapcsolatos gyerekkori élményeiről, majd 1832-ben a híres Mária beszédében részletesen foglalkozott a Szent Szűz tiszteletének a jogosságával. De nemcsak ebben az egy beszédében, hanem számtalan más megnyilatkozásában is újra és újra felidézte Mária személyét, tiszteletét

Megtérése után Pusey barátjának, az oxfordi egyetem keleti nyelvek professzorának, aki jártas volt az egyházatyák írásaiban is, írt egy levelet a Szent Szűz tiszteletéről, amelyben a Szentírásra és az egyházatyák műveire alapozva próbálta megmagyarázni a döntését a katolikus egyház álláspontja mellett. Ezzel együtt a megtérésének az indokait is összegyűjtötte.

A XIX. század nem volt híján a Szent Szűzet érintő teológiai változásoknak. 1854-ben az egyház hivatalosan, dogmaként megfogalmazta a Szeplőtelen Fogantatás tanítását, amelyet Newman is vallott. Ugyanígy az I. Vatikáni Zsinat is foglalkozott Mária személyével, a mennybevétel tanításával, de a politikai helyzet, és a zsinat rövidege nem tette lehetővé, hogy ezt kihirdessék. Newman írásaiban Mária, nemcsak egy egyszerű eszköz Isten kezében, hanem személyével, és tudatos döntésével fontos szerepet játszott a megváltásban. Newman egy teljes mariológiát állított össze munkásságával.

Dolgozatommal szeretnék rámutatni arra, hogy mik álltak Newman megtérésének a hátterében, és hogyan alakul át a katolikus egyházzal, és annak tanításával kapcsolatos ellenszenve a katolikus egyházat elfogadó tanítással.

Problémát jelentett, hogy nem egyszerű meghatározni az anglikán egyház tanítását, mivel egyes anglikán közösségek elfogadják olyan tanítást, amelyet a katolikus egyház is magáénak vall, míg más közösségek szinte teljesen a református egyház teológiáját és gyakorlatait vették át. Mivel az anglikán egyház nem fogalmaz meg dogmákat, ezért az *Anglikán Cikkelyek*, és a *Homíliák* voltak az önálló anglikán teológia alapjaivá. Később próbálták más alapokra helyezni az egyház tanítását, ezért megfogalmazták a *westminsteri hitvallás*, de ezek a kísérletek nem jártak sok sikerrel. Newman és baráti köre megpróbált visszatérni az anglikán egyház gyökereihez. A traktátus mozgalom részletesen foglalkozott az Anglikán Cikkelyekkel, valamint a Homíliákkal, amelyek alapjául szolgáltak az anglikán egyház tanításának. Az egyik ilyen meghatározó cikkely, a *Via Mediáról* szóló tanítás volt.

A *Via Media* az anglikán teológiát a katolikus és az evangélikus teológia között határozta meg. Láthattuk, hogy már a XVI. században a református teológia mekkora hatást gyakorolt az anglikán közösségekre, és szinte az első időktől kezdve eltértek a kijelölt úttól, sőt néhány kérdésben szélsőségesebb álláspontot képviseltek, mint a reformátusok. Newman és az *Oxford-mozgalom* szerette volna visszavezetni az anglikán egyházat az alapjaihoz, amelyben az is segítette, hogy az anglikán teológia az *ősiséget* vallotta. Az egyházatyák tanításában viszont a szentek valamint a Szent Szűzzel kapcsolatban voltak olyan kijelentések, amelyek segítették a Mozgalom tagjait, hogy újrafogalmazzák az anglikán egyház tanítását, és a katolikus egyház által képviselt ellenszenvesnek vélt tanítást átgondolják és elfogadják.

Az anglikán közösség már a cikkelyekben, de más teológiai írásokban is a katolikus egyház, valamint az evangélikus egyház között értelmezte magát. Ez a meghatározás viszont sok kérdést felvetett. Az anglikán közösségre később a református közösség nagyobb hatást

gyakorolt. Az anglikán közösség így a református hitvallás irányában mozdult el. Az is kérdéses volt, hogy mi a helyzet Szűz Mária, illetve a szentek tiszteletével. Luther Márton illetve Kálvin János tiszteltettel fordult Jézus anyja felé, amely tiszteletet az Efezusi Zsinat tanításából vezettek le. Később viszont a reformátorok követői eltértek ettől az alaptól, és a szentek tiszteletével együtt Mária tisztelete is eltűnt. Ebben az is közreműködött, hogy a katolikus egyházon belül Szent Szűz tiszteletével kapcsolatban voltak olyan imádságok, és liturgiák, amelyek Mária személyét Istennel egy szintre, illetve Krisztus elé helyezték.

Az anglikán egyház nem tiltotta a szentek, sem a Szent Szűz tiszteletét, mégis a reformáció hatására, és főleg a katolikusok ellen folytatott küzdelmek miatt ez a háttérbe szorult.

A szentképek, rózsafüzér, de gyakran akár egy gyertya is elég volt ahhoz, hogy a katolikusokat megbüntessék, a családot száműzzék. Így, bár a liturgikus naptárban megmaradt a szentek tisztelete, de a szentek kultusza, illetve a teológiai háttere elveszett.

A protestáns közösségek elfogadták a *Níceai hitvallás* kijelentését, amely hitet tett a *szentek közössége* mellett, ugyanakkor a szenteknek semmilyen tisztelete nem volt. Képeiket eltávolították a templomokból, a zarándokjáró helyeket, amelyek legtöbbször a Szent Szűz tiszteletére épültek lerombolták. Részben ez figyelhető meg anglikán közösségeknél is, de a szentek tisztelete részben megmaradt. Az Oxford-mozgalom egyik célkitűzése az volt, hogy megteremtse a szentek tiszteletének a teológiai háttérét, valamint az anglikán szentek tiszteletét is elterjessze.

Itt elsősorban azokról a szentekről van szó, akik Anglia területén éltek, de a katolikus egyház nem tekintette őket szentnek, illetve később azokról, akik a katolikus egyháztól való elszakadás után szent életet éltek, és így az anglikán közösség példaképként állította őket a hívek elé.

Newman a szentek tisztelete mellett a szentek közbenjárását is vallotta. Vagyis nemcsak azért tisztelt bizonyos szenteket, mert életükkel jó példát adtak a hit gyakorlására, hanem azért is, mivel ők, akik már Istennél vannak, közbenjárhatnak azokért, akik kérik a segítségüket. A másokért való közbenjárás tanítását a protestáns egyházak is elfogadták, Szent Pál kijelentése alapján: „testemben kiegészítem azt, ami Krisztus szenvedéséből hiányzik”, de azt, hogy a halottak, akik még nem támadtak fel közben tudnak járni másokért, azt a protestánsok tagadták. Newman az egyházatyák munkásságainak a tanulmányozása során ismerte fel a közbenjárás tanításának a fontosságát, s hívta fel a figyelmet arra, hogy a szentek, akik Istennél vannak, különleges kapcsolatban vannak velünk.

Newman Mária-tiszteletében egy folyamatos fejlődést láthatunk. A fiatalkori munkásságára az a jellemző, hogy Mária személyét egyfajta védekezéssel mutatja be az anglikán közösségnek, mivel Mária tiszteletét állandóan összefüggésbe hozták a katolikus egyház tanításával.

Newman nem ismerte pontosan a katolikusok felfogását a Szent Szűzről, úgy képzelte, hogy Mária tisztelete sokkal túlzottabb, mint az valójában volt. Ezenkívül az anglikán közösség felfogását is próbálta megváltoztatni, segíteni, hogy felismerjék Szűz Mária helyes tiszteletét.

Az egyházatyák tanulmányozásán kívül, az Anglikán Cikkelyek, illetve a Homíliák, amelyek részletesen foglalkoztak a szentek, képek tiszteletével, jó alapot szolgáltatott arra, hogy felismerjék a szentek tiszteletének fontosságát, kialakítsák az anglikán közösség álláspontját Szűz Máriával kapcsolatban. A Homíliák részletesen kitértek arra, hogy az Ószövetség, illetve az Újszövetségben milyen szerepet töltött be a szentek, illetve a képek tisztelete. A kereszténység első századaiban a görög környezetben újra kellett fogalmazni ezt a kérdést, olyan más szempontok is megjelentek, amelyekkel a Szentírás nem foglalkozott. Az egyházatyák írásait idézi a Homíliák szerzője is, aki részletesen kitért a szentek tiszteletével kapcsolatos túlzásokra, valamint a helyes tiszteletükre is.

Bár az egyháztörténelem folyamán a szentek tisztelete mindig előtérbe került, a Homíliák szerzője mégsem tartotta fontosnak, hogy ezzel a történelmi fejlődéssel foglalkozzon. Szent Szűz tiszteletének alátámasztására elég volt az egyházatyák írásainak a vizsgálata.

Newman is az egyházatyák írásait vizsgálta, amikor két traktátusban is foglalkozott a szentek tiszteletének teológiai hátterével. Így került előtérbe néhány titulussal, amely Szűz Mária személyét jobban érthetővé tette. Ezek a kifejezések ugyanakkor összefüggésben is vannak egymással.

Az első kifejezés, amellyel foglalkoztunk, Jézus, mint *Isten Igéje*, mint *Isten Fia* cím, amely a Szentírásból kiolvasható, és felhívta a figyelmet arra, hogy Szűz Mária küldetése természetfeletti küldetés volt.

Ebből továbblépve talákoztunk a *theotokos* kifejezéssel, amelyet nem tartalmaz a Szentírás, de az egyházatyák számtalan helyen használtak munkáikban. Ez a kifejezés segítette a korai egyházat, hogy jobban megértse Jézus emberségét, valamint a hibás értelmezése azt a veszélyt hordozta, hogy az eretnekek Szűz Máriát Istenként tisztelik, így az Istenszüllőt Jézus mellé, vagy fölé helyezik.

Ennek a kérdésnek a pontosabb megértését segítette az a tény, hogy ez a vita nem a XIX. században fogalmazódott meg először, hanem már az egyházatyák is foglalkoztak ezzel a problémával, így csak elő kellett venni az első néhány század írásait. Ez a tanítás fontos, mert az anglikán egyház elfogadta az egyházatyák írásait és az első négy évszázad egyetemes zsinatait, így az Efezusi Zsinatot is, amely Szűz Máriát ezzel a címmel tüntette ki. A katolikus egyházon kívül az ortodox egyházak is tisztelték a Szent Szület, mint Istenszülőt, és ezzel még inkább alátámasztották azt az elhatározást, hogy Szűz Máriát az anglikán egyház is *theotokos* címmel tisztelje.

Ebből a megnevezésből származik a *Mindig Szűz* kijelentés is, amelyet az egyház kétféleképpen értelmezett. Az egyik a szüzességről, mint életállapotról szól,¹ a másik értelmezés viszont Mária bűn nélküliségét tanítja. Az egyházatyák részletesen kitértek erre a tanításra, és megfogalmazásukkal újra és újra felhívták a figyelmet arra, hogy Máriát a Mindenható megőrizte nemcsak az áteredő büntől, hanem minden személyes büntől is.

¹ *Ante partum, in partum, post partum*